

Dansk med accent - en torn i øjet

Henrik Obertin Bertelsen

Mag. art. Ekstern lektor ved Københavns
Universitet og indvandrerlærer ved
Københavns Kommune.

Hver gang der er en konfrontation mellem indvandrere og danskere, eller hver gang man rejser spørgsmålet om hvorfor virksomhederne dog ikke ansætter nogle flere indvandrere, høres kommentarer som: „*hvorfor lærer de dog ikke også bare at tale ordentlig dansk*“ eller „*de taler ikke dansk nok*“. (Lad mig med det samme præcisere at jeg med 'indvandrere' mener folk der er kommet til Danmark eller er opvokset i Danmark, men med et andet sprog end dansk som deres første sprog). Dansk med accent sidder med andre ord som en torn i øjet på danskerne, og det er denne torn der skal være emnet for det følgende.

Jeg vil forsøge at finde ud af lige netop hvad det er danskere ikke kan tolerere. Hvor er det vi får ondt? Det må være en målbar sproglig parameter.

Umiddelbart kan man opstille nogle kategorier som er interessante at se nærmere på:

accent - lydkvalitet og lydkvantitet
accent - tryk, stød og intonation

I det følgende vil jeg se nærmere på hvert af disse punkter. Med fare for at lyde hoven og storsnudet tillader jeg mig uden videre at generalisere fra mine egne oplevelser til alle andre danskere. Og ligeledes generaliserer jeg fra enkelte indvandrere til alle. Nuvel, det ved jeg godt ikke er pænt, og jeg ved godt at det i en videnskabelig sammenhæng er uacceptabelt. Men det er sikkert godt nok til at give et førstehåndsindtryk af forholdene og til at udpege områder i kommunikationen der bør undersøges nærmere.

Accent - 'skæv' udtale af vokaler og konsonanter

Hvad er dansk?

Lad os et øjeblik skue ud over det danske sprog. Vi taler ofte om sproget som om det var en enhed der var helt klart afgrænset og uden videre kunne skelnes fra alle omkringliggende sprog. Men sagen er at der ikke er nogen entydig definition af hvad dansk er!

Dansk er den fællesnævner som vi alle uden videre kan anerkende som dansk. Mere præcist bliver det næppe. Et sprog er kun et sprog, hvis der er en gruppe mennesker der taler det, og anser det de taler, for at være et og det samme. Bornholmsk, thybomål, årøsk og københavnsk er alle lige danske, selvom det til tider kan være svært at forstå hvad de andre siger.

I de klassiske dialekter og i de nuværende regionalsprog er der stor forskel på vokal- og konsonantkvaliteterne i udtalen af samme ord. Som danskere er vi altså vant til at høre dansk udtalt på forskellige måder uden at det fører til voldelige konfrontationer. (Jeg er selvfølgelig ikke blind for at det i skolerne - og også i andre sociale situationer - ofte kan være årsagen til drilleri / mopperi osv.)

Udlændingedansk

Udlændingedansk er ofte præget af forkerte enkeltlyd. Uanset hvor i verden man kommer fra, så er det næsten sikkert at dansk har et mere differentieret vokalsystem end udlændingens modersmål. I dansk har vi 21 vokalfonemer over for f.eks. kun 3 i arabisk!

I ganske mange sprog arbejder man med forskellen stemt / ustemt til at adskille klusilerne *b/p*, *d/t* og *g/k*. I dansk adskilles grupperne imidlertid ved aspiration, altså *ingen luft/luft*.

Mange sprog (heriblandt somalisk) kender ikke til nogen forskel mellem *f/v*, og lyd som *r* og *l* kan variere meget fra det ene sprog til det andet. Også lyden *h* kan udtales på stærkt varieret façon verden over.

Spørgsmålet er så om det virkelig kan være disse 'petitesser' der kan få en dansker til at gå i baglås. Mit svar må være nej. Hvis vi vender blikket mod rigsmål over for f.eks. jysk, vil vi opdage at mange af de nævnte forskelle også kan gøre sig gældende her.

I mange jyske dialekter ligger vokalerne ikke præcis som i rigsmål. De kan være lidt mere åbne eller lidt mere snævre - men det forstyrrer os ikke. I nørrejysk udtales *v* foran bagtungevokal som *w*. Det kendes ikke i rigsmål. Heller ikke den nørrejyske udtale af *h* foran *j* og *v* kendes i rigsmål - men det forstyrrer os ikke.

Sådan kunne jeg blive ved. Sagen er den at vi uden videre kan acceptere en udtale der ligger et stykke fra vores egen. Problemet er at grænserne for acceptabiliteten af udtalen er flydende. Hvornår er der tale om et fladt *a*, og hvornår er det blevet til et *æ*?

Forskelle i udtalen af konsonanter er vi os mindre bevidst! Det må formentlig skyldes at de inden for det danske sprogområde er meget stabile. Om klusilerne

udtales med eller uden det lille pust gør hele forskellen mellem ord som *bande/pande*, *dale/tale* og *gilde/kilde*. Den hyppigste udlændingeudtale bliver således at ordene med *p/t/k* bliver udtalt med dansk *b/d/g*, og de ord vi udtaler med disse lyd bliver forsynet med stemthed, som ikke har nogen funktion i dansk og som vi derfor ikke forventer at høre. Udlændingen laver en forskel, men det er desværre én som vores danske ører ikke er vant til at opfange. For os lyder det bare som om udlændingen siger f.eks. *gardofler* og ikke *kartofler*.

Udtale af dansk med 'tykke l'er' (som vi kender fra amerikansk) eller 'rullende r'er' kan vi enten finde charmerende eller rædsomme, men disse udtaler kan under ingen omstændigheder skabe forståelsesvanskeligheder, for der er ingen forvekslingsmuligheder. Ligeledes kan erstatning med *w* for *v* heller ikke skabe forvirring - højst afsky.

Et anderledes problem byder sig med lydudstødning. Det er det der sker når f.eks. en asiat har svært ved at udtale konsonantklumper. Især er forbindelserne *st* og *sk* vanskelige. Lydudstødning skaber i de allerfleste tilfælde mulighed for at modtageren hører et andet ord end det intenderede. Ofte vil konteksten kunne afgøre valget, men der kommer noget uventet, og modtageren må bruge ekstra kræfter på at forstå ytringen.

Modsat forholder det sig med f.eks. somalierne. På grund af deres eget sprog har også de svært ved at håndtere konsonantklumper, men modsat asiaterne har somalierne en tendens til at skyde

en ekstra vokal ind mellem konsonanterne, så der i hver stavelse bliver ligevægt. Tænk blot hvad der kan ske med navnet Ernst. (Det er en af de største konsonantklumper vi har i dansk *Ernst's bil*).

I lighed med lydudstødning skaber lydindskud forvirring hos modtageren. Oftest bliver resultatet dog ikke et andet ord, men derimod noget helt ukendt.

Accent - lydkvantitet

En af de bedst gennemførte regler i den danske ortografi er den regel der siger at en kort vokal efterfølges af 2 konsonanter (enten 2 ens f.eks. *læss'* eller 2 forskellige konsonanter der indgår i en gruppe f.eks. *fisk*.) Regelen er simpel og volder ingen problemer for danskere, men det gør den for udlændinge. Det kan jo næppe skyldes at udlændinge har svært ved at se forskellen på vokaler og konsonanter. Det er tværtimod mit indtryk at langt de fleste af mine indvandrelever har et klarere forhold til dette end de fleste førsteårsstuderende ved BA-studiet i dansk! Er en mulig forklaring at indvandrerne skærer igennem og fuldfører konsekvensen af den udvikling som er ved at finde sted? Det ser nemlig ud til at der er ved at ske et skred, en vokalførlængelse, som synes først og fremmest at have ramt *a* foran dobbeltkonsonant f.eks. i ord som *kaffe*, *jakke*, *frakke*.

Den måske mest fremtrædende *vanske* i denne forbindelse er at reglen om de 2 konsonanter ikke kan tage højde for om de hører med til en og samme stavelse (altså 2 forskellige konsonanter i gruppe) eller om konsonanterne hører til

hver sin stavelse (*udt-ale* over for *ud-tale* - begge er jo mulige stavellesstrukturer i dansk). Det er nemlig en afgørelse som kræver genkendelse af ordbilledet. Man skal kunne afgøre hvad den maksimale streng af bogstaver der kan høre sammen, betyder. Man skal altså kunne dele et ord i korrekte stavelser før end man kan applicere regelen om vokalens længde!

Endelig kommer en del af vore udlændinge fra sprog hvor længde ikke spiller nogen rolle. Vi behøver ikke gå længere end til engelsk, hvor længde som regel optræder sammen med en kvalitetsforskel. Det er altså ikke muligt at udtale f.eks. et kort i på samme måde som et langt. På dansk er det derimod kun den målbare længde i tid der tæller.

Udlændingenes problem bliver således at de ofte kommer til at udtale alle lyd som lige lange - eller korte, for de vælger oftest den korte. I vores ører bliver det til en mærkelig slags maskinpistol-salve. Det kan i øvrigt ofte føre til forvekslinger (typen '*læse*' over for '*læsse*').

Accent - tryk, stød og intonation

Tryk

Udtale af dansk med mekanisk tryk (som man kender det fra fransk) er generende. Det lyder som om dansk blev talt i takt med et marcherende regiment soldater. Denne forkerte mekaniske rytme fratager modtageren de signaler der fortæller ham om det er en fremsettende eller spørgende sætning, og det bliver ligeledes ikke muligt at forudsige hvor man forventes at gå ind i samtalen med en kommentar.

Vi taler dansk i en rytme der stemmer forbavsende godt overens med vores hjerterytmel! Og vi bruger rytmen til at få samtalen til at hænge sammen. Hvornår er det passende at sige „ja“ eller „hmm“ for at fortælle taleren at vi stadig lytter, og hvornår beder taleren os om at overtage? Rytmen i sætningerne som skabes i en vekselvirkning mellem pause og ordtryk, er i meget høj grad bærer af den slags signaler.

Forkert tryk i ord er en af de allerstørste barrierer for danskere. Vi lukker simpelthen helt af når trykkene ikke passer med det vi forventer. I nogle tilfælde resulterer forkert tryk i ordforveksling ('forklæde over for for'klæde), men det er faktisk ikke så hyppigt. Danskere blokerer simpelthen når trykket ikke er rigtig. Vi kan næsten ikke abstrahere fra det.

Stød

Det er min klare mening at de af vore udlændinge der bosætter sig i et stød-område, dvs. hele landet undtagen Bornholm, Møn, Falster, Lolland, de sydfynske øer, Als og dele af Sønderjylland, skal lære at tale dansk med stød.

Stødet er et af de mest karakteristiske træk ved dansk, og det er i høj grad bærer af betydningsforskelle. Stødet har ordadskillende betydning. (Jeg ser her i fremstillingen helt bort fra regionale varianter af stødet.)

Imod min stejle holdning til at undervise i stød kan man indvende at reglerne er meget vanskelige - eller næsten umulige at lære at administrere uden et grundigt kendskab til dansk stavel-

sesstruktur i 1200-tallet, og at der som nævnt er en hel del danskere som taler uden stød. Hertil er kun at sige at de danskere som taler uden stød, ikke er ubekendte med 1200-tallets stavelsesstruktur (altså på et noget ubevidst niveau!) for i alle dialekter uden stød opnås den ordadskillende funktion ved længdeforskel eller ved tonal accent.

Danskere er således vant til at høre dansk uden stød, men vel at mærke med en anderledes, men konsistent markering af ordforskellene som i rigsmål markeres af stødet. Når først denne markering mangler, i form af alt for mange stød (eller evt. slet ingen), suppleret med ens længde af alle lyd, så begynder vores forståelse at gå tabt for vi bruger al vores energi på at hitte rede i udsagnet.

Intonation

Det mekaniske tryk ovenfor hænger nøje sammen med sætningsintonationen. En normal dansk sætning har svagt faldende intonation mod slutningen. Til adskillelse herfra har spørgsmål flad intonation. Det vil sige at de bliver på samme højde fra først til sidst. Fra fransk kender vi til spørgsmål med stigende intonation, og for en dansker føles det krukke, og man skal næsten gøre vold på sig selv for at indøve det midt i en klasse udelukkende med danskere.

I mange indvandreres udtale hører man at de uden videre medbringer intonationen fra modersmålet - eller evt. fra et andet fremmedsprog. Det er måske en af de vigtigste faktorer til kommunikationssammenbruddet.

Den flade eller evt. stigende intonation appellerer til den danske modtager om at nu skal han tage sin tur i samtalen, men afsenderen fortsætter uforstyrret. Det skaber en slags 'Peter-og-ulven-effekt'. Den stakkels dansker tror idelig at han skal tage sin tur, men nej. Mønstret virker selvfølgelig også den anden vej, så det kan være svært for udlendingen at vide hvornår han forventes at tage over.

Undervisningen

Hvordan får jeg nu alt det her relateret til den daglige undervisning af indvandrere? Vi skal spille med åbne kort over for eleverne og fortælle dem at lige netop det her får en dansker til at slå fra hhv. til. Når enkeltlydene når et acceptabelt forståeligt niveau, skal man måske bare lade dem ligge, med mindre eleven selv ønsker en helt korrekt udtale.

Tryk, stød og sætningsintonation kan derimod ikke vurderes højt nok efter min mening. Her er der stor mulighed for ordforveksling, og det er i høj grad uheldigt. Sætningsintonationen gør ikke bare at dansk lyder dansk, men er i høj grad et socialt signal til samtalepartnere, og den del af kommunikationen skal man ikke undlade at gøre lærerne opmærksomme på. Signalerne virker jo begge veje, så hvis ikke læreren lærer at reagere korrekt på sådan et signal, får en dansk afsender det indtryk at den udenlandske modtager er uforstående eller uinteresseret i hans udsagn. Resultatet bliver at de 2 samtalepartnere ikke rigtig mener at de kan regne med den anden part som en fornuftig person at tale med.